

leve op til. I de små karaktertegninger af de ledende personer, med hvilke Gopal afslutter sine afsnit, synes idealerne således ofte at veje tungere til gunst for statsmændene end den saglige dygtighed og arbejdsindsats, som blev ydet. Dette tjener sjældent til forskønnelse af de konservative politikere og vicekonger, og Gopals domme kommer næppe til at stå uantastede. Dette gælder ganske særligt hans vurdering af Lord Curzon, hvis idealer man nok kan have svært ved at forlige sig med i dag, men hvis fremragende intelligens og dygtighed satte fornyet liv i det træge administrationsapparat. Skønt der således er meget, man må være uenig med forfatteren i, bør vi alligevel være taknemmelige for alt det stof, Dr. Gopal har fremdraget fra arkiverne. Det giver os et godt fingerpeg om, hvor forskningen fremover bør sætte ind.

BENEDICTE HJEJLE

ÅKE HOLMBERG: *African Tribes and European Agencies. Colonialism and Humanitarianism in British South and East Africa 1870-1895. Studia Historica Gothoburgensia VI.* Göteborg, Akademiförlaget, 1966. 409 s. 48 sv. kr.

Trods udtalt interesse i offentligheden for afrikanske spørgsmål må man erkende, at skandinavisk forskningsmæssig indsats på dette felt, uden for fag som etnografi og geografi, har været overskuelig. Man må da også betragte etableringen af Nordiska Afrikainstitutet ved Uppsala universitet i 1962 som et forsøg på at stimulere nordiske forskere inden for alle fag til at tage afrikanske emner op til undersøgelse. Nærværende studie af den nyudnævnte historieprofessor i Göteborg er ikke foretaget i forbindelse med eller under bistand fra ovennævnte institut. Det forekommer derfor så meget desto mere bemærkelsesværdigt, at en skandinavisk historiker har haft blik for en interessant og central problematik i den afrikanske udvikling og besiddet energi og muligheder for at foretage en tilbundsgående og original undersøgelse af denne problemstilling.

Undersøgelsens materiale er for en stor del hentet fra britiske officielle arkiver og missionsarkiver samt i samtidige trykte publikationer og senere erindringer og fremstillinger. Endvidere har forfatteren gennemgået store dele af den nyere faglige litteratur, som han inddrager i sin analyse og tager stilling til.

Undersøgelsens formål opridses i bogens første kapitel, der bærer titlen *John Mackenzie v. Cecil Rhodes*. Herved er det allerede antydnet, at forfatteren har sat sig for at undersøge »humanitarianism versus colonialism, and both these in their relation to imperialism« (s. 11).

Humanitære opfattelser og interesser var i Afrika først og fremmest repræsenteret af missionærerne, der i deres britiske basis ofte besad indflydelsesrige og effektive pressionsgrupper. Over for dem – ofte i samarbejde, men lige så tit i åbenlys modsætning – stod kolonialisterne, repræsenteret af de briter og andre europæere, der enten var fast bosiddende i afrikanske områder eller havde meget betydelige investerings- og handelsinteresser at varetage. Mellem disse to grupper og under stadig hensyntagen til eller støtten sig til den ene eller den anden stod imperialisterne, repræsenteret af regeringens embedsmænd og andre,

for hvem Storbritanniens interesser som stat i forhold til andre stater, fortrinsvis europæiske, gik forud for alle andre interesser. Det er spillet og forhandlingsmønstret mellem disse tre grupper, hvis afgrænsning aldrig var knivskarp, der er genstanden for Åke Holmbergs undersøgelse.

Ved en detaljeret gennemgang af holdninger, handlinger og resultater, først i det nuværende Sydafrika vedrørende Bechuanaland, dernæst i Centralafrika vedrørende Nyasaland og endelig i Østafrika vedrørende Buganda, får forfatteren tegnet et nyt, et mere nuanceret og bedre underbygget billede af vilkår og målsætning for Storbritanniens udvidelse af sit direkte herredømme i disse områder samt af disse bestræbelsers resultat. Hvor kolonialistiske interesser var stærkt repræsenteret – som i Sydafrika – blev udfaldet den fortrinsvise hensyntagen til stedlige europæiske interesser, som helt tydeligt manifesterede sig ved oprettelsen af Den sydafrikanske Union i 1909. For Nyasalands vedkommende var humanitære interesser – og intriger – mere udslagsgivende end kolonialistiske; regeringens repræsentant havde et videre spillerum, og udfaldet blev et protektorat, der var direkte underlagt den britiske regering. Endelig var i Buganda imperialistiske interesser i betydningen konkurrence og modsætningsforhold til europæiske stater – først og fremmest Frankrig og Tyskland – udslagsgivende, hvorfor udfaldet blev et protektorat – som i Nyasaland – men med en langt større formel anerkendelse af den lokale myndighedsudøvelse repræsenteret af Bugandas Kabaka.

Et af Åke Holmbergs vigtige enkeltresultater er hans påvisning af, at Cecil Rhodes, der hidtil er blevet opfattet som imperialist fremfor nogen, i virkeligheden var kolonialist og i afgørende situationer tydeligt lod sine koloniale interesser gå forud for hensynet til staten Storbritanniens interesser. Dette viste sig især i hans åbenlyse modsætning til de britiske regeringsrepræsentanter i Nyasaland. Nok ville Rhodes gerne se Storbritannien udvide sit herredømme, men kun på vilkår som ville tjene Cecil Rhodes' og andre kolonialisters interesser.

Åke Holmberg har med denne studie præsteret en virkelig original og selvstændig indsats til dybere forståelse af forudsætninger og vilkår for det fænomen, der ofte benævnes »Afrikas opdeling«. Hans undersøgelse står på højde med og supplerer glimrende John D. Hargreaves: *Prelude to the Partition of West Africa* (London 1963). I modsætning til denne erkender Åke Holmberg, at han kun i ringe udstrækning har haft mulighed for at inddrage afrikanske reaktioner i sin undersøgelse, men han er opmærksom på, hvor vigtigt det er at inddrage også disse i de fortsatte undersøgelser for at udvide og muligvis fuldstændiggøre vor viden om denne for Afrika så afgørende periode. (En nærmere redegørelse for denne problematik og nyere litteratur herom findes i min artikel »Afrikas opdeling – europæisk overgreb eller afrikansk tiltrækning?« i *Den ny Verden*, 3. årg., 1966, nr. 1, s. 27–40).

Undersøgelsen er en påskønnelsesværdig præstation, som vidner om svensk historieforsknings dygtighed og åbenhed, og som lover godt for fremtidige skandinaviske studier af afrikanske emner – eller emner fra andre ikke-skandinaviske eller ikke-europæiske områder – hvis de blot vil tage Åke Holmberg som forbillede.

OLE KARUP PEDERSEN